

УДК 82.09:82-322.1'2:811.134.2
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/58-2-29>

Світлана РЕВУЦЬКА,
orcid.org/0000-0002-8969-1295
кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземної філології та соціально-правових дисциплін
Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського
(Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна) revutsk@ukr.net

Ганна УДОВІЧЕНКО,
orcid.org/0000-0003-3731-0857
кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземної філології та соціально-правових дисциплін
Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського
(Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна) udovichenko@donnuiet.edu.ua

ДУХОВНІСТЬ МАГІЧНОГО РЕАЛІЗМУ

Питання духовності й бездуховності персонажа художнього твору питання не нове, але завжди актуальне. Особливої ваги воно набуває у часи активних суспільно-політичних змін, що призводять до трансформації суспільства і руйнування старих моральних принципів, духовних цінностей тощо. Література виконує в цей час подвійну роль: з одного боку створює духовний вектор розвитку людства, а з іншого – вона відбиває ті цінності й ідеали, що є важливими для суспільства на даному етапі історії. Латиноамериканська література минулого століття є прикладом такого мистецтва.

За мету цього дослідження взято аналіз духовності у творі Г. Гарсія Маркеса «Стариган із крилами» у перекладі М. Жердинівської.

Шляхом аналізу думок, процесів мислення, намірів, бажань і потреб персонажів оповідання було визначено домінанти спрямованості їхньої душі на добротворення чи злотворення. У процесі аналізу до уваги бралися й ідеологічні переконання письменника, які мають безпосередній вплив на відображення духовності персонажів твору, що разом становлять спробу автора відобразити духовність тогочасного латиноамериканського суспільства.

Спрямованість персонажів на добро- чи злотворення у творі не є однозначною, адже багато питань письменник залишає на розсуд читача, і це не дивно, адже духовні цінності змінюються під впливом суспільно-політичних подій, що призводять до трансформації суспільства на різних рівнях. В образі Пелайо автор демонструє надію на те, що навіть невідоме добротворення здатне відновити душу, сповнити життєвими силами добротворця. Цікавою видається і роль релігії, священнослужителя у творі. Отець виявився неспроможним протистояти бездуховності своїх парафіян, навпаки навіть сприяє процвітанню безкарної жорстокості, байдужості, знеціненню всього людського, перевазі матеріальних цінностей над духовними. Вочевидь, на думку письменника, не церква зможе спрямувати душу людини на добро, а сама особистість здатна визначати свою спрямованість і духовний розвиток суспільства.

Ключові слова: духовність персонажа, бездушність персонажа, магічний реалізм, добротворення, злотворення.

Svitlana REVUTSKA,
orcid.org/0000-0002-8969-1295
Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign Philology, Ukrainian Studies and Social and Law Disciplines
Donetsk National University of Economics and Trade named after Mikhailo Tugan-Baranovsky
(Kriviy Rig, Dnipropetrovsk region, Ukraine) revutsk@ukr.net

Hannah UDOVICHENKO,
Ph.D. in Pedagogy,

Associate Professor at the Department of Foreign Philology, Ukrainian Studies and Social and Law Disciplines
Mykhailo Tugan-Baranovskiy Donetsk National University of Economics and Trade
(Kriviy Rig, Dnipropetrovsk region, Ukraine) udovichenko@donnuiet.edu.ua

SPIRITUALITY OF MAGICAL REALISM

The issue of spirituality and lack of spirituality of a character in a work of art is not a new issue, but it is always relevant. It acquires special importance in times of active social and political changes, which lead to the transformation of

society and the destruction of old moral principles, spiritual values, etc. At this time, literature performs a double role: on the one hand, it creates a spiritual vector of human development, and on the other, it reflects those values and ideals that are important for society at this stage of history. Latin American literature of the last century is an example of such art.

The purpose of this research is the analysis of spirituality in the work of G. García Márquez «The Old Man with Wings» translated by M. Zherdynivska.

By analyzing the thoughts, thought processes, intentions, desires and needs of the characters in the story, the dominant orientation of their souls to benevolence or maleficence was determined. In the process of analysis, the ideological beliefs of the writer were also taken into account, which have a direct impact on the reflection of the spirituality of the characters of the work, which together constitute the author's attempt to reflect the spirituality of the contemporary Latin American society.

The orientation of the characters towards good or evil in the work is not unambiguous, because the writer leaves many questions to the discretion of the reader, and this is not surprising, because spiritual values change under the influence of socio-political events that lead to the transformation of society at various levels. In the image of Pelayo, the author shows the hope that even unconscious benevolence can restore the soul, fill the benefactor with vital forces. The role of religion and the priest in the work also seems interesting. The father proved unable to resist the lack of spirituality of his parishioners, on the contrary, he even contributes to the flourishing of unpunished cruelty, indifference, the devaluation of all human things, the predominance of material values over spiritual ones. Obviously, according to the writer, it is not the church that will be able to direct a person's soul to good, but the individual himself is able to determine his orientation and the spiritual development of society.

Key words: *spirituality of the character, lack of spirituality of the character, benevolence, maleficence.*

Постановка проблеми. Питання духовності і бездуховності в літературі питання не нове, але завжди актуальне. Особливої ваги воно набуває у часи активних суспільно-політичних змін, що призводять до трансформації суспільства. У період, коли руйнуються старі ідеали і моральні принципи, саме література покликана надати той духовний вектор, за яким людство буде розвиватися надалі – з одного боку, а з іншого – вона відбиває ті цінності й ідеали, що є важливими для суспільства на даному етапі історії.

Латиноамериканська література минулого століття продемонструвала світовому мистецтву власне, своєрідне бачення світу, особливу художню форму переплетення реального і фантастичного, синтезу елементів фольклору і сучасних зображальних засобів у розкритті актуальних проблем дійсності. Враховуючи особливості такої літератури, інтерпретація художнього твору з позиції духовності видається цікавою.

Аналіз досліджень. Тривалий час духовність не розглядали як категорію літературознавчу. При тому, що спроби осмислення головних критеріїв духовності/бездуховності «добра» і «зла», за дослідженнями вітчизняних науковців, були ще у давніх текстах (Т. Макарової, Ю. Сафонова, Г. Клочека та інших).

У праці А. Козлова категорія духовності була обґрунтована як літературознавча. Головними критеріями духовності є «добро» і «зло», а точніше «спрямованість нашого внутрішнього світу й нашої діяльності в світі навколишньому на добро і добротворення (духовність), на зло і злотворення (антидуховність) чи на прагматичні задоволення потреб безцільного існування (бездуховність)» (Козлов, 2005: 51). Складність дослідження духовності в літературознавстві обумовлена багатьма

факторами, але найперше, це відсутністю чітких тлумачень.

Т. Макарова прослідковує процес формування головних критеріїв духовності добра і зла упродовж століть – від міфо-релігійних писань до сучасних тлумачень понять у літературознавстві. Дослідниця приходиться до висновку, що зміст цих понять постійно піддається трансформаціям.

Науковці відзначають, що категорія духовності/бездуховності залежить не лише від розвитку суспільства, а й у першу чергу, від особистості людини, її душі. Г. Клочек добро і зло називає духовним началом у процесі розвитку особистості: «дуже важливо якомога виразніше показати і добро, і зло, до того ж показати так, щоб у неї сформувався якомога стійкіше ставлення до цих протилежних начал духовного життя людини» (Клочек, 1989: 2). На процес формування понять добра і зла впливають не лише зовнішні чинники, а також внутрішні психічні процеси, що пов'язані із сприйняттям, мисленням, світоглядом особистості тощо.

За мету цього дослідження взято аналіз духовності у творі Г. Гарсія Маркеса «Стариган із крилами» у перекладі М. Жердинівської.

Виклад основного матеріалу. У творчому доробку Г. Гарсія Маркеса проблема духовності осмислювалася у різних творах. Однією з причин такої уваги автора до морально-духовних цінностей суспільства є з одного боку те, що на межі 50-60 років Латинська Америка переживала процес глибокого переосмислення цінностей, а з іншого особисте сприйняття автора тогочасного суспільства. Його ідеологічні переконання, світогляд є ключовими у розкодуванні духовності персонажів його твору, адже для автора є важливими не лише особистості, а народ, його колективна

свідомість, де особистість є лише часткою цього суспільного. Особистість може або відображати, або протистояти цінностям, переконанням цього суспільства.

Оповідання «Стариган із крилами» було написано саме у період становлення нових цінностей латиноамериканців. Час, коли руйнуються старі орієнтири і окреслюються нові. Оповідання автор починає з процесу знищення головним персонажем крабів, що із-за дощу заповзали в будинки, створюючи жадливий сморід. Цікаво, що для Пелайо найважливішою у цьому знищенні є мета – забезпечити хвору дитину, як представника нового покоління, від смороду крабів, тобто того старого світобачення, що проникає у світ нових цінностей.

Уся природа відбиває стан глибокого розчарування персонажа під час повені і саме в цей момент на його подвір'ї з'являється «старенький дід, який упав обличчям у грязюку, борсається там, але не може підвестися, бо йому заважають великі крила» (Маркес, 1). Початкове сприйняття персонажем побаченого не відповідає уявленню про ангела, а тому й не визначають старого з крилами як ангела.

Традиційно ангел бачиться як охайний, молодий красень, Божий посланець, носій добра і світла, посередник між людьми і Богом. Подібні образи наявні і в тлумачних словниках, і в релігійних системах різних історичних періодів, хоча і мають певні відмінності.

У Г. Гарсія Маркеса процес сприйняття й оцінювання ангела персонажами відбувається поетапно. Спочатку Пелайо бачить його як старого діда і оцінює його «страховисько». Потім до цього процесу долучається дружина, яка в заціпенінні зосереджує увагу на виключно зовнішніх негативних елементах образу: «жебрак», «лисий, як коліно», «беззубий», «крила, обскубані й брудні, лежали у болоті». Втамувавши перші емоції обоє приходять до висновку, що «він навіть симпатичний» (Маркес, 1), але це ще не ангел, а лише людина, іноземець, мова якого їм не зрозуміла. Ангелом створіння стає пізніше, коли до процесу долучається й досвідчена сусідка, саме вона безапеляційно (автор не подає її процесу сприйняття, осмислення й оцінювання істоти) нарікає його ангелом. При цьому функціонально він прилетів не допомогти дитині, а забрати її, але злива завадила йому виконати місію. Усе це разом дає спільне викривлене сприйняття ангела людьми, відбувається підміна понять: традиційно добрий молодий янгол, носій і провідник Божої волі, який має допомагати людям, змінюється на стару

потворну особу, якій заважають крила, і «прилетів по дитину» (Маркес, 1) (підкреслення наше).

Окрім цього, сусідка наділяє ангела негативними функціями взагалі відносно людей, застерігаючи, що «ангели о цій порі року дуже небезпечні» (Маркес), що призвело до відповідного й ставлення до нього головного персонажа Пелайо. На цьому етапі яскраво виражена необгрунтована злоторча спрямованість сприйняття, осмислення, мовлення і оцінок персонажів твору відносно образів традиційно добротворчих.

Письменник намагається відображати магічність реально (Фока, 2017: 118), а тому не творить різкого одужання дитини, лише нормалізує температуру, як ознаку одужання. Батьки, не приписуючи це диво ангелу, все ж мають намір вдячно відпустити його, надавши йому їжі на три дні, що свідчить про їх світлу душу з добрими намірами. Але знову суспільство (поодинокі сусіди й впливові односельці) змінюють все.

Помічника родини сусіди сприйняли не як доброго провісника, а як циркового звіра, без «ані-якісінської святобливості» (Маркес, 2). «Святобливий» у словниках тлумачиться як «сповнений найщирішої поваги, шани» або той, «який вірить у бога й старанно виконує всі релігійні обряди; побожний» (Бусел, 2005: 1301). Відповідно до багатьох релігійних тлумачень добротворцем вважалася особа, що слідувала настановами Бога, була богоугодною – у Г. Гарсія Маркеса серед односельців Пелайо таких немає. Для них неприйнятними є й загальнолюдські цінності поваги й шани до особи поважного віку, тож з будь-якої точки зору духовність у їх життєдіяльності відсутня.

У сприйнятті людей ангел перетворюється на підневільного полоненого, бранця, за якого вирішують його долю. Письменник представляє тут три категорії людей, що певною мірою відбивають рівень сформованості духовності суспільства. Першу категорію він називає «цікавими» людьми, які просто зберегли здатність самостійного мислення і прирекли ангела на позбавлення волі. У назві наступних автор поєднує поняття душі і її властивості – «простодушні», тобто «довірливі, наївні люди» (Бусел, 2005: 1170), вони прагнули зробити його головою всесвіту. «Інші» хотіли, щоб він став генералом, однак не чітко визначилися із метою: «напевне, виграв би всі війни» (Маркес, 2). Здавалося б проблиск чогось доброго – боротьби зі злом, але чи можна примушувати людину до добротворення, адже примус у корені є злочинним?! Четвертих називає «фантазерами», адже їх наміри відірвані від реальності – створити «рід крилатих людей, які підкорили б всесвіт» (Маркес, 2).

Громада, до якої потрапив ангел, добро і зло не має чітких внутрішніх маркерів.

Однак найвищого апогею бездуховності доходить момент долучення до «видовища» представника церкви – Гонзага, людини, яка має настановляти людей на добротворення, навчати як стати «богоугодним». Але і тут письменник розвінчує міф священника-праведника. Його знайомство з ангелом автор виписує з акцентом на певні деталі. Перше, це вказівка на професію, що передувала тому періоду, коли Гонзага став священником – дроворуб, тобто людина-руйнівник природнього на матеріальне – дрова. Чи може така особа чогось духовного навчити вірян, коли навіть молитву він не читає, а бубонить, не вкладаючи в неї нічого – ні доброго, ні злого. В очах отця ангел безпорадний дідау, що усім своїм виглядом потребує співчуття, захисту й допомоги: «скидався на велику старезну курку, ніж на людське створіння» (Маркес, 2), але душа «дроворуба» настільки черства, що ні про які загальнолюдські цінності він і не думає, його турбує лише шанобливе ставлення до його власної персони: «Священникові одразу не сподобалось те, що ангел не розуміє божої мови і не вміє шанувати божих слуг» (Маркес, 2). В особі старого він не побачив нічого, що переконало б його у величчї й гідності високодуховного ангела, адже його оцінювання старигана ґрунтувалося на земному розумінні побаченого. Цікавим є й той факт, що для нібито служителя церкви мова ангела є незрозумілою, натомість він вважає, що ангел повинен розуміти «приземлену» мову духовенства, шанувати церковну владу на землі. Він не здатен самостійно приймати рішення, а тому удається до цілої бюрократичної низки листів, які вирішати, що робити з ангелом, не закликає до співчуття й допомоги. Так неоднозначна позиція представника церкви посилює і без того бездушні наміри селян.

Навіть подружжя Пелайо і Елісєнда піддаються всьому цьому бездушному мороку: свого гостя вони не кличуть до хати, не допомагають йому просто по-людські, як подорожньому, а продовжують утримувати як бранця у курнику і врешті надумують заробити на його присутності. І тут важливим є не власне прагнення підзаробити, а ставлення як до підневільного, демонстрація своєї влади над ангелом.

Ця влада над божественною істотою дедалі глибше занурює селян у бездуховність – їхні експерименти над ангелом стають жорстокішими, поза усіма загальнолюдськими і релігійними уявленнями про духовність і душу взагалі. Автор зауважує, що найбільшою добродієністю замор-

дованого ангела було надприродне терпіння. Усіх мучителів письменник називає безбожниками, тобто такими, хто немає Бога в душі, їх діяння спрямовані лише на причинення страждань, бездумному експерименті над живою істотою. До речі, щодо ангела Г. Гарсія Маркес не одноразово застосовує прикметник «живий», який у контексті твору може тлумачитися і прямому, і в переносному значенні. Селян немов випробовували його «живучість» аж доки він не зреагував на біль. Саме це на деякий час зупинило бездушних людей. Показовим є те, що у жодного персонажа навіть не виникає думки відпустити ангела.

Письменник заговорив про «милосердні душі» тоді, коли увага до ангела стихла. З появою на сільському ярмарку дівчини-павука селяни стали ніби більш чутливими: вони ставили скільки завгодно питань, слухали щирі розповіді «бідолахи» про своє життя і, здавалося, з вдячністю і співчуттям годували її м'ясними кульками. Однак дієслово «кидали» набуває негативної конотації, коли мова йде про процес годування, яка лише підкреслює зверхність селян у ставленні до дівчини. Тож про процес одухотворення не варто й говорити.

Усі нечисленні дива, які подарував янгол також були знецінені людьми і сприйняті як жарт хворої людини. Парадоксально, але усе добро, зроблене ангелом у відповідь на знущання, лише похитнуло його репутацію. Господарі ангела мали б бути вдячними за ті матеріальні блага, які вони змогли отримати за рахунок утримання старого із крилами у неволі, але і вони були досить стриманими. На фоні цілковитого безладдя і відсутності людяності вони виглядають ще такими, хто має ще не до кінця зруйновану душу. Коли хворого на віспу ангела обстежив лікар, то він був здивований тим, як і досі він живе, адже він мав стільки хвороб. Складається враження, що він всотував в себе усі болі, хвороби, біди – весь негатив людей, перетравлював і ділився світлом. Упродовж оповідання письменник неодноразово наголошує на байдужому і подекуди зверхньому ставленні ангела навіть до дитини. Але ж і хлопчина завдавав небесному створінню болю. Нелюдське, земне ставлення не могло породити неземного, поблажливого ставлення ангела до земних жителів, що просякнуті бездуховністю. З іншого боку, власний скептицизм письменника до релігії, як до ідеї «доброго Бога», який дозволяє грішити, страждати, створювати так звану «земну» релігію з антидуховними цінностями, сприяє змалюванню саме такого ставлення до людей. Між тим, старий із крилами не має намірів шкодити малому, навпаки, він є його ангелом, адже вони навіть хворіють одночасно.

Коли хлопчина підріс, ангел почав нудитися, з'являтися одночасно в різних місцях і «набридати» господарям. Елісенда була невдоволена такою постійною опікою ангела і говорила, що «в неї вже не вистачає сили жити в цьому пеклі, повному ангелів» (Маркес, 5). Прагматизм жінки заважає бачити у небесному створінні щось більше, окрім джерела наживи, лише своєю присутністю він створює для неї пекло на землі. Автор не дає чіткої відповіді на питання чому існування під опікою ангела видається жінці пеклом, залишаючи його відкритим для читача.

Попри все Г. Гарсія Маркес дає надію читачеві на те, що добро врешті перемагає. Виснаженість і квалітет ангела нарешті розчулили серце Пелайо, він чи не вперше виявляє до нього співчуття й турботу – загортає у ковдру і відносить у повітку. Проте, виявляється найбільше його турбувало не здоров'я старого, а те, що він завдасть йому ще більшого клопоту, коли помре. Такого мимовільного прояву людяності було достатньо, щоб душа і тіло ангела знову сповнилися сил. З часом зміцніли і його крила. У різних релігійних джерелах крила наділені різною символікою й змістом, однак у більшості вони добротворчі. Так, в християнстві крила пов'язують із духовністю, боже-

ственною місією. Місія ангела для цієї родини була виконана. Йому не вдалося остаточно змінити суспільство, яке застрягло в примітивних потребах і матеріальних бажаннях, однак він продемонстрував безумовну любов до людини навіть тоді, коли вона бажає лише зла.

Висновки. Спрямованість персонажів на добро- чи злотворення у творі не є однозначною, адже багато питань письменник залишає на розсуд читача, і це не дивно, адже духовні цінності змінюються під впливом суспільно-політичних подій, що призводять до трансформації суспільства на різних рівнях. В образі Пелайо автор демонструє надію на те, що навіть несвідоме добротворення здатне відновити душу, сповнити життєвими силами добротворця. Цікавою видається і роль релігії, священнослужителя у творі. Отець виявився неспроможним протистояти бездуховності своїх парафіян, навпаки навіть сприяє процвітанню безкарної жорстокості, байдужості, знеціненню всього людського, перевазі матеріальних цінностей над духовними. Вочевидь, на думку письменника, не церква зможе спрямувати душу людини на добро, а сама особистість здатна визначати свою спрямованість і духовний розвиток суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов)/Уклад. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Габріель Гарсія Маркес. Стариган із крилами. URL: <https://knigogo.com.ua/chitati-online/starygan-iz-krylamy/>
3. Клочек Г. У світлі вічних критеріїв. К.: Дніпро, 1989. 219 с.
4. Козлов А.В. Духовність як літературознавча категорія: Монографія. К.: Акцент, 2005. 272 с.
5. Фока М. В. Природа магічного у творчості Г. Гарсія Маркеса. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія.* 2017. Вип. 26 (1). С. 116-119. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2017_26\(1\)_35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2017_26(1)_35). http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v26/part_1/35.pdf.

REFERENCES

1. Busel K. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainiskoi movy (z dod.i dopov) [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (with add.)] Irpin: Publishing company «Perun», 2005, p. 1728 [in Ukrainian]
2. Habriel Harsia Markes. Staryhan iz krylamy [Harper and Row] URL: <https://knigogo.com.ua/chitati-online/starygan-iz-krylamy/> [in Ukrainian]
3. Klochek H. U svitli vichnykh kryteriiv. [In the light of eternal criteria]. K.: Dnipro, 1989. p. 219 [in Ukrainian]
4. Kozlov A. Dukhovnist yak literaturoznavcha katehoriia: Monohrafiia. [Spirituality as a literary category: Monograph] K.: Aktsent, 2005. p. 272 [in Ukrainian]
5. Foka M. Pryroda mahichnoho u tvorchosti G. Garsia Markesa. [The nature of the magical in the work of G. Garcia Marquez]. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology.* 2017. Edition 26(1) pp. 116-119 URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2017_26\(1\)_35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2017_26(1)_35). http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v26/part_1/35.pdf. [in Ukrainian]